

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Файззода Моҳинав Рачаб дар мавзӯи “Инкишофи институти никоҳ дар Тоҷикистони шӯравӣ ва пасошӯравӣ: таҳқиқоти назариявӣ ва таърихӣ-ҳуқуқӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълим дар бораи ҳуқуқ ва давлат (Душанбе, 2025.–182 с.

Мубоикати мавзӯ ва мухтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Файззода Моҳинав Рачаб дар мавзӯи “Инкишофи институти никоҳ дар Тоҷикистони шӯравӣ ва пасошӯравӣ: таҳқиқоти назариявӣ ва таърихӣ-ҳуқуқӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълим дар бораи ҳуқуқ ва давлат, ки аз рӯйи он ба шӯрои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 7 январи соли 2022, №15/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои Ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад.

Мубрами мавзӯи таҳқиқ. Масоили марбут ба никоҳ ва оила дар ҳамаи марҳилаҳои таърихӣ дорои аҳамияти ҷиддии иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ буда, дар даврони муосир низ мақоми хос ва зарурати муҳими худро нигоҳ доштаанд. Оила ҳамчун воҳиди ибтидоии сохтори иҷтимоӣ ва сиёсии ҷомеа, пояи асосии ташаккули давлатро ташкил медиҳад. Зеро маҳз дар доираи оила робитаҳои аввалияи иҷтимоӣ ташаккул ёфта, заминаи рушди минбаъдаи ҷомеа фароҳам меояд.

Никоҳ - падидаи муҳимтарини оила мебошад, ки дар пояи он муносибатҳои дигари ҳуқуқи оилавӣ ба вуҷуд меоянд. Қайд кардан бамаврид аст, ки ҳангоме мо ба таърихи никоҳ назар меандозем, аввалин шаклҳои никоҳ то расидан ба якҷаникоҳӣ ҳар яке ба марҳилаҳои нави рушди тамаддуни инсоният робита дошта, махсусан ба вуҷуд овардани якҷаникоҳӣ аз ҷониби мардуми ҷорвопарвар, сабаби ба сатҳи баланди шууру масъулият расидани мард ва рушди ҷомеа дар ҷаҳорҷӯбаи парадигмаҳои муосир оғоз меёбад.

Никоҳ - ҳамчун як падидаи ҳуқуқӣ ва падидаи иҷтимоӣ дар ташаккули муносибатҳои оилавӣ нақши калидӣ дорад. Бо вуҷуди гуногунрангии фарҳангҳо ва анъанаҳои миллии халқу миллатҳои ҷаҳон, мутахассисон бар ин назаранд, ки дар

заминаи никоҳ як қатор вижагиҳои умумии ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ мавҷуданд, ки нишондиҳандаи умумибашариини ин ниҳод мебошанд.

Илми муосир масъалаҳои марбут ба никоҳ ва оиларо аз дидгоҳҳои фалсафӣ, таърихӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ мавриди таҳлили мукамал қарор додааст, ки ин гуна таҳқиқот на танҳо ба тавсеаи дониши назариявӣ мусоидат менамояд, балки ба ҳалли масъалаҳои амалӣ низ саҳм мегузорад. Бо вучуди ин, дар доираи илми ҳуқуқшиносии миллӣ, махсусан самти таърих ва назарияи он мавзӯи никоҳ то имрӯз ба таври кофӣ ва ҳамаҷониба таҳқиқ нагардидааст, ки дар натиҷа, бархе аз масъалаҳои муҳими амалии он то ба ҳол таҳқиқнашуда боқӣ мондаанд, саҳеҳтар гӯем, масъалаи мазкур ба қадри кофӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст, вале дар муқоиса ва аз дидгоҳи нав таҳлилиҳои илмӣ ба назар намерасид.

Аз ин рӯ, анҷом додани таҳқиқоти илмӣ амиқ ва муназзам дар самти омӯзиши падидаи никоҳ барои такмили заминаҳои назариявӣ ва ҳуқуқии он, дорои аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ мебошад.

Зикри он зарур аст, ки никоҳ ҳамчун як падидаи таърихӣ-ҳуқуқӣ реша дар оғози таърихи инсоният дошта, бо рушди ҷомеа ва ташаккули низомҳои ҳуқуқӣ баробар ташаккул ва рушд кардааст. Дар низомҳои ҳуқуқии таърихӣ халқи тоҷик низ никоҳ аз ҷумлаи масоили муҳими иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ ба шумор мерафт. Таҷрибаи танзими никоҳ тавассути манбаъҳои ҳуқуқи одатӣ ва шариат дар давраҳои гуногуни таърихӣ шаҳодат медиҳад, ки муносибатҳои никоҳӣ пайваста зери ҷимоя ва танзими ҷомеа қарор доштаанд.

Падидаи никоҳ дар раванди таърихӣ зери таъсири омилҳои гуногуни сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ тағйир ёфта бошад ҳам, вале то имрӯз ҳамчун як арзиши устувори иҷтимоӣ боқӣ мондааст. Омӯзиши марҳилаҳои таърихӣ ташаккули никоҳ барои дарки муҳтаво ва мазмуни муосири он аҳаммияти назаррас дорад, зеро таҷрибаи таърихӣ метавонад барои такмил ва танзими муосири он заминаи муҳими назариявӣ ва амалиро фароҳам созад.

Падидаи никоҳ на танҳо ба ҳаёти шахсӣ, балки ба низоми умумии иҷтимоии ҷомеа таъсири мунтазам ва амиқ мерасонад. Бешубҳа, дар тӯли таърих шарту тартиби

баستاني ақди никоҳ ва катъӣ он дигаргуниҳои ҷиддиро гузаштаанд, ки ин раванд дар Тоҷикистон, хусусан дар оғози давраи шӯравӣ, бо ислоҳоти кулӣ ҳамроҳ буд.

Падидаи муосири никоҳ дар Тоҷикистон маҳсули таҳаввулоти таърихии давраҳои гуногун, аз ҷумла даврони шӯравӣ ва замони Истиқлолият мебошад. Бинобар ин, омӯзиши раванди таҳаввули никоҳ дар низоми ҳукукии шӯравӣ ва давраи соҳибистиқлолӣ барои таҳқиқоти илмӣ ҳам дар сатҳи назариявӣ ва ҳам аз ҷиҳати амалии он дорои аҳаммияти махсус мебошад.

Яке аз ҷанбаҳои калидии мавзӯ, ки зарурати таҳқиқоти амиқро тақозо менамояд, ин мавқеи никоҳ ҳамчун арзиши иҷтимоӣ дар шароити муосир аст. Боиси нигаронист, ки дар шароити ҷаҳонишавии босуръат, аҳаммияти иҷтимоии никоҳ дар ҳоли коҳиш ёфтагӣ аст. То асри XX, никоҳ моҳият ва арзиши фарҳангии хоси худро нигоҳ медошт ва давлатҳо низ дар танзими он нақши муассир мебозиданд. Аммо дар асри XXI, шаклҳои наव ва ғайрианъанавии муносибатҳои никоҳӣ рӯ ба афзоиш ниҳодаанд, ки аксари онҳо ба арзишҳои миллӣ ва фарҳангии ҷомеаҳои суннатӣ мутобиқ нестанд.

Масъалаи оила ва танзими муносибатҳои никоҳӣ ҳамеша дар маркази таваҷҷӯҳи давлат қарор дошта, ба таври пайваста мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор мегирад. Қобили зикр аст, ки дигаргуниҳои муосир дар муносибатҳои оилавӣ шаклҳои нав ва ғайрианъанавии никоҳро ба вуҷуд овардаанд, ки аз ҷумлаи онҳо метавон ба иттиҳоди байни шахсони якҷинс, муносибатҳои воқеии ақди никоҳ, бисёрзанӣ ишора намуд. Ҳамаи ин тағйирот дарки равандҳои таҳаввулоти мафҳумҳо ва ҷорӣ кардани шарту тартиби никоҳро дар ҷомеаи муосир тақозо мекунад.

Дигаргуниҳои кулӣ, ки дар кишварҳои муосир дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва идеологӣ ба амал меоянд, ба соҳаи давлатдорӣ ва демография, ва махсусан ба муносибатҳои оилавӣ ва никоҳ таъсири амиқ мерасонанд. Ҷомеаи мо ба масоили марбут ба тарбия, таълим ва ташаккули насли наврас таваҷҷӯҳи зиёде зоҳир менамояд, зеро тақдирӣ кӯдакон ва ҷавонон, инчунин роҳнамоии онҳо дар ҷомеа боиси ташаккули оила ва ҷомеаи босаодат мегардад. Дар ин замина, таҳкими падидаи никоҳ ва таъмини рушди он дар шароити муосир вазифаи муҳим ва таъхирнопазир мебошад.

Таҷрибаи кишварҳои гуногун нишон медиҳад, ки барои ҳалли масоили оилавӣ ва кам кардани мушкилоти марбут ба никоҳ, ба хусус дар шароити муосир, қабул ва татбиқи сиёсати дуруст ва устувори давлатӣ аҳамияти махсус дорад. Ваҳдати назария ва амал дар ин замина метавонад самарабахш бошад.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон давлатро вазифадор мекунад, ки оиларо ҳамчун омили асосии ҷамъият ҳифз намуда, муносибатҳои оилавӣ ва никоҳро дар доираи қонунгузорӣ танзим намояд (м.м. 33, 34). Меъёри мазкур нақш ва мақоми оила ва никоҳро дар ҷомеа таъкид намуда, аҳамияти таҳқиқи масъалаҳои марбут ба онҳоро ба таври назаррас баланд мебардорад. Ба ин тартиб, давлат ва ҳукумат дар самти ҳифзи арзишҳои оилавӣ пайваста талош мекунад.

Дар доираи кӯшишҳои давлат барои тақвият бахшидан ба сиёсати никоҳ, як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стратегӣ ва концепсияҳои дахлдор таҳия ва қабул гардидаанд. Масалан, дар суҳанронии Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар 21 майи 2021, масъалаи таълими фарзандон барои зиндагии мустақилона ва роҳнамоии онҳо дар оилаҳои муосир баррасӣ шуда, инчунин аз афзоиши талок ва никоҳҳои хешутаборӣ изҳори нигаронӣ карда шуд. Ин нигаронӣ, ки дар бораи масъалаи зикршуда ҷиддӣ аст, боис шудааст, ки маълумоти оморӣ дар бораи афзоиши талокҳо дар солҳои охир ҷалби таваҷҷӯҳ кунад: соли 2020 – 10,532 талок, соли 2021 – 13,684 талок, ва соли 2022 – 14,909 талок сабт шудааст.

Масъалаҳои мазкур ниёз ба таҳқиқоти амиқро дар соҳаи никоҳ ва оила зиёд намуда, зарурати таҳияи сиёсати муосиркунонидашудаи давлатиро дар ин соҳа ба вучуд меорад. Аз ин рӯ, муҳтавои мавзӯ ва мубраммияти он дар муҳити ҷомеаи муосир дар масъалаи никоҳ ба манзури оғоз ва таҳқиқоти амиқи илмӣ бо мақсади рушди падидаи никоҳ ва ҳалли мушкилоти марбут ба он, дар маркази тадқиқоти мазкур қарор гирифтанд.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илмӣ диссертатсия дар мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, омӯзиши таҷрибаи ҳуқуқӣ ва ҳуқуқатбиксозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони шӯравӣ, ба хусус дар заминаи қонунгузории давраи шӯравӣ ва истифодаи он дар

шароити муосир, мавриди баррасӣ қарор мегирад. Мақсади асосии тадқиқот, ба таври аниқ, таҳлили падидаи никоҳ, тағйирот дар қонунгузори кишвар ва муайян кардани мафҳумҳои асосии он, хусусан «никоҳ», «ҳамсарон», «марду зан», «никоҳшавандагон» ва «шахсоне, ки хоҳиши никоҳ кардан доранд» мебошад. Ин таҳқиқот на танҳо тақмили қонунгузорӣ, балки муайян кардани қоидаҳои ҳуқуқии зехнии онро низ тақозо мекунад.

Навгони тадқиқоти мазкур дар он ифода меёбад, ки ин аввалин таҳқиқоти амиқ ва маҷмӯӣ оид ба никоҳ бо назардошти ду низоми ҳуқуқӣ — шӯравӣ ва муосир мебошад. Барои нахустин маротиба дар таҳқиқоти академӣ, таҳлили таърихӣ ҳуқуқӣ ва назариявии институти никоҳ, инчунин дарки ҳуқуқии категорияҳои гуногун, ба таври мантиқӣ ва назариявӣ, ба воситаи усулҳои гуногун ва методологияи махсуси муҳаққиқон баррасӣ шудааст.

Мавзӯи асли ва хулосаҳои илмӣ рисола хусусияти нави таҳқиқот ва натиҷаҳои муҳими онро ифода мекунад. Ин натиҷаҳо ба гурӯҳҳои зерин тақсим мешаванд:

Асосҳои назариявӣ ва методологияи падидаи никоҳ дар ҳуқуқи шӯравӣ — таҳлил ва шиносоии равишҳои методологӣ ва таҳқиқоти гуногуни муҳаққиқон оид ба дарки маънои никоҳ ва муносибатҳои марбут ба он.

Рушди падидаи никоҳ дар қонунгузори шӯравӣ — ошкор кардани анъанаҳои таърихӣ ва ҳуқуқии марбут ба никоҳ ва таҳлили вазъи ҳуқуқии онҳо.

Тағйироти қонунгузори шӯравӣ дар соҳаи никоҳ — таҳлили навгониҳои қонунгузорӣ ва камбудҳои он, бо мақсади муайян кардани меъёрҳои ҳуқуқии мукаммали никоҳ.

Таҳаввули вазъи ҳуқуқии ақди никоҳ — омӯзиши тартиби бастан ва бекор кардани никоҳ дар давраи шӯравӣ, ки мавриди таҳлил қарор гирифта, камбудҳои қонунгузори шӯравӣ ва бартариятҳои он мушаххас шудааст.

Ташаккул ва рушди қонунгузори оилавӣ дар Тоҷикистон — баррасии бартарӣҳо ва нуқсонҳои қонунгузори амалкунанда, ки барои тақмили он кӯмак мерасонад.

Таҳлили мафҳум ва мақсади никоҳ — таҳқиқи мафҳум ва мазмуни никоҳ ва нақши он дар ҳаёти давлат, ҷомеа ва шахс, бо дастрасии ба унсурҳои аслии иҷтимоӣ.

Ҳукуки тарафҳо дар ақди никоҳ — баррасии вазъи ҳукукии тарафҳои ақди никоҳ дар асоси қонунгузори амалкунанда, ки ба кӯмак ва рафъи мушкilotи ҷорӣи ҳукукӣ нигаронида шудааст.

Сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи никоҳ — таҳлили сиёсати ҳукукии Тоҷикистон дар заминаи никоҳ ва пешниҳодҳои муҳим барои тақмил ва рушди ин соҳа.

Дар умум, нағзони тадқиқот, ки дар диссертатсия ифода ёфтааст, ниҳоят муҳим аст, чун барои таҳқиқи амиқ ва маҷмӯии падидаи никоҳ, таъсири он дар шароити таърихӣ ва ҳукукии шӯравӣ ва таҳаввулотӣ он дар замони муосир кӯшиш мекунад.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Асосноккунии хулосаҳо ва пешниҳодҳои ин таҳқиқот бар асоси натиҷаҳои омӯзиш ва таҳлили ҳамачонибаи масъалаҳои марбут ба падидаи никоҳ ва таъсири он дар контексти ҳаёти ҳукукии кишвар дар марҳилаи шӯравӣ ва давраи соҳибистиклолӣ сурат гирифтааст. Ҳамин тариқ, сатҳи шахсии муаллифи рисола дар рушди нағзониҳои илмӣ таҳқиқот ва пешниҳоду тавсияҳои мавриди баррасӣ, ки дар мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои миллӣ ва байналмилалӣ ироа шудаанд, мушоҳида мешавад. Ин мақолаҳо ба таҳлили паҳлуҳои гуногуни масъалаи ташаккули падидаи никоҳ дар Тоҷикистон дар замони шӯравӣ ва давраи соҳибистиклолӣ асос ёфтаанд.

Нуқтаҳои муҳими диссертатсия, ки дар он пешниҳодот ва хулосаҳои шахсии муаллиф дар масъалаи ташаккул ва таҳаввулотӣ институтӣи никоҳ дар қонунгузори Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор мегиранд, дар таҳқиқоти донишгоҳӣ ва ҳамзамон дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳо пешниҳод шудаанд. Муаллиф инчунин ба таҳлили масъалаҳои ҷорӣ дар қонунгузорӣ ва тақмил додани он дар заминаи ҳукуки муосир ва таърихи шӯравӣ ба роҳ монда, нағзониҳои назаррасро пешниҳод намудааст.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба таҳлили ҳамачониба ва дурусти баррасии масъалаҳо дар равишҳои назариявӣ ва амалӣ асос меёбад. Ин таҳлилҳо, ки ба омӯзиши паҳлуҳои муҳталифи ташаккули никоҳ ва таъсири қонунгузори шӯравӣ ва муосир равона шудаанд, натиҷаҳои амиқ ва боэътимоди илмиро ба вуҷуд овардаанд. Дар

тадқиқот дар баробари таҳлили муқоисавии қонунгузории миллии Тоҷикистон, қонунгузориҳои кишварҳои хориҷӣ оид ба масъалаи никоҳ, тавсия, хулосаҳои назариявӣ ва амалии муаллиф пешниҳод мегардад.

Дар муқаддимаи рисола, муқарраоти мавзӯ ва мақсад, вазифаҳо ва асосҳои методологӣ дар таҳқиқот ба таври аниқ асоснок карда мешаванд. Сатҳи тадқиқот, навиҷҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, инчунин пешниҳоди натиҷаҳои муҳим ва хулосаҳо барои рушди ояндаи падидаи никоҳ дар Тоҷикистон ба таври мушаххас тасвир шудааст.

Боби якуми рисола «**Мафҳум ва моҳияти институти никоҳ дар низоми ҳуқуқии шӯравӣ**» ном гирифта, дар он масъалаҳои асосҳои назариявӣ-методологӣ, анъанаҳои таърихӣ ва иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ ва рушди қонунгузорӣ дар рушди падидаи никоҳ дар ҳуқуқии шӯравӣ, мавриди омӯзиш ва таҳқиқот қарор гирифтаанд. Никоҳ ва оила ду падидае мебошанд, ки ба ҳамдигар пайванд доранд. Аз як тараф, оила бо ақди никоҳ ташкил мешавад ва аз тарафи дигар, никоҳ ҳамчун заминаи асосии бунёди оила амал мекунад. Ин ду падида якдигарро таҳким медиҳанд ва бинобар ин, таҳлили падидаи никоҳ бе дар назар гирифтани оила бенатиҷа ва ғайриқомил хоҳад буд. Никоҳ, ҳамчун як асоси муҳим дар ташкили ҷомеаи муосир, ба принсипҳо ва арзишҳои умумӣ асос ёфта, мафҳуми никоҳ дар тӯли таърих вобаста ба омилҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии мураккаби ҳар марҳила тағйир ёфтааст.

Аз ин рӯ, таҳқиқи асосҳои назариявӣ ва методологӣ институти никоҳ дар ҳуқуқии шӯравӣ барои беҳтар кардани қонунгузории муосир ва инкишофи муносибатҳои оилавӣ ва никоҳӣ дар Тоҷикистон аҳамияти хоса дорад. Ҳарчанд падидаи никоҳ ва оила дар сатҳи санадҳои ҳуқуқии шӯравӣ эътироф ёфта аст, он заминаҳои таърихӣ ва ҳуқуқии бештар дар таърихи рушди давлатдорӣ миллат дошт, аз ҷумла дар низоми ҳуқуқии ориёӣ, зардуштӣ, исломӣ. Баъзе паҳлуҳои онро муқарароти ҳуқуқии одатӣ низ танзим менамуд.

Хулосаи таҳқиқи муаллиф дар ин зербоб аз он иборат аст, ки вобаста ба масоили иҷтимоӣ давлати шӯравӣ кушиш намуд, ҳам никоҳи тарафҳо ва ҳам қатъи никоҳро содда ва тибқӣ қонун танзим намояд.

Боби дуюми рисола ба масоили «Инкишофи инстиуту никоҳ дар Тоҷикистони соҳибистиқлол» бахшида шуда, масоили вобаста ба таъшакул ва рушди қонунгузории оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳлили мафҳум, моҳият, таъйиноти иҷтимоӣ ва нақши никоҳ дар ҳаёти давлатӣ, ҷамъиятӣ ва шахсӣ; рушди вазъи ҳуқуқии тарафҳои ақди никоҳ, сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи никоҳро дар бар мегирад.

Дар масъалаҳои ҳуқуқие, ки ба оила ва никоҳ рабт доранд, унвонҷӯй қушиш намудааст, ки аҳамияти муҳими таърифи расмии оила ва никоҳро қайд намояд. Дуюм, воқеияти ҳуқуқии муосирро мушоҳида аз қамаҳамият ғаштани падидаи никоҳ суҳан мегуяд. Шаклҳои нави ғайрирасмии никоҳ, мисли ҳамҷинстароӣ, “никоҳи воқеӣ”, никоҳи озмоишӣ, никоҳи свингӣ, никоҳи “қушода”, никоҳҳои меҳмонӣ ва никоҳи синергетикӣ, ё бе никоҳ зиндагии муштарақ бурданро таҳлил намудааст. Муаллиф ҷонибдори никоҳи расмӣ буда, қамбудии дигар намудҳои никоҳро дар он мебинад, ки дар сурати таъйиз ва помолшавии озодӣ, ҳуқуқ ва манфиатҳо ашҳоси никоҳи расминадошта, аз ҳимояи давлатӣ маҳрум мешаванд. Аз ҷониби дигар ба моҳият ва аҳамияти никоҳ, ки дар таърихи гузашта ва имрӯз нис аз нигоҳи динӣ маъруф аст, лақна ворид месозанд.

Дар заминаи таҳлилҳо муаллиф якҷанд норасоии қонунгузории мавҷударо ошқор месозад, ки заминаи қамаҳамият шудани ин қонунҳо меғардад. Унвонҷӯй ошқор намудааст, ки то имрӯз, қонунгузории оилавии Тоҷикистон наметавонад мақоми ҳуқуқии қама тарафҳои никоҳро ба таври қомил муқаррар қунад, зеро баъзе масъалаҳои марбут ба никоҳ ва оила дар дигар соҳаҳои қонунгузорӣ танзим мешаванд. Дар ин замина, пешниҳод менамоянд, ки таҳия ва қабул қардани “Қонуни ҚТ дар бораи мақоми ҳуқуқии зану шавҳар” барои ҳалли муаммоҳо ва тақмили қонунгузорӣ метавонад як қадами муҳим бошад. Муносибатҳо ва шартномаӣ байни зану шавҳар ба таври маҳсус ва фарққунанда аз дигар аъзоҳои оила танзим мешаванд, ва барои ҳамин таҳлили мавқеи ҳуқуқии ҳар як тараф дар никоҳ ва муносибатҳои онҳо зарур аст.

То имрӯз синни пасти ба никоҳ дохилшавандагон яке аз сабабҳои қатъӣ бармаҳали он шуморида мешуд. Ба андешаи муаллиф синни никоҳӣ худ аз худ сабаби барҳам ҳӯрдани оила шуда наметавонад. Унвонҷӯй қунин сабабҳо ба монанди мушқилоти

интихоби дурусти ҳамсар, сатҳи мутобиқшавии ҳамсарон ва таъсири шабакаҳои иҷтимоӣ, муҳим ва ғайраро бештар муассир мешуморанд, ки ба андешаи мо низ дуруст аст.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия.
Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки хулосаҳо ва пешниҳодҳои бадастомада дар натиҷаи таҳқиқот ба ҳаллу ҷасли як қатор масъалаҳои назариявӣ ва амалӣ (аз ҷумла, масъалаҳои рушди адабиёти таълимӣ дар соҳаи оила ва никоҳ, тақмили қонунгузорӣ дар соҳаи никоҳ ва дигар масъалаҳои марбут ба ин соҳа дар баробари таҳлил ва арзёбии амиқ) дар соҳаи никоҳ ва оила кӯмак мерасонанд.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқот ба он вобаста аст, ки натиҷаҳои таҳқиқот дар таҳлилу хулосабарории мавзӯҳои назариявӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ ва ҳуқуқи оилавӣ, инчунин маълумоти нав ва маводҳои илмӣ замонавӣ дар соҳаҳои ҳуқуқи маданӣ, ҳуқуқи инсон ва ҳуқуқи оилавӣ пешкаш мекунанд. Хулосаҳо ва пешниҳодҳои бадастомада метавонанд дар ҳалли як қатор мушкилоти мавҷуд дар илмҳои ҳуқуқи оилавӣ, назарияи давлат ва ҳуқуқ, ва ҳуқуқшиносӣ дар умум истифода шаванд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот, аз ҷониби дигар, дар он зоҳир мегардад, ки хулосаву пешниҳодҳои дар натиҷаи таҳқиқот бадастомада дар фаъолиятҳои ҳуқуқҷӯдкунӣ ва тақмили қонунгузории кишвар метавонад истифода гардад. Ин хулосаҳо метавонанд дар масъалаҳои марбут ба никоҳ, барои таҳрири Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳияи санадҳои нави ҳуқуқӣ ва ҳатто таҳияи стратегия ва концепсияҳои давлатӣ истифода шаванд.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия.

Натояҷи рисола дар 11 мақолаи илмӣ, аз он 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон апробатсия шудааст.

Шумора ва ҳаҷми маводи ҷопшуда ба талаботи банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июли соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобикати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Диссертатсияи Файззода Моҳинав Раҷаб ба талаботи банди 31 ва 33 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобикат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи наwgонии илмӣ диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Инчунин, тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Бо вучуди дастовардҳои зиёди илмӣ, дар рисолаи мазкур масоили баҳсталаб, камбудихори орфографӣ-имлоӣ, ғалатҳои оморӣ ба мушоҳида мерасад:

1. Аксарияти наwgониҳои рисола аввалин бор пешниҳод гардидаанд ва боиси дастирӣ мебошанд, вале дар шакли муфассал пешниҳод гардидаанд, ки баъзе ибораҳои он баҳсталаб мебошанд. Масалан, наwgонии якум, “Айни замон дар қонунгузорӣ барои никоҳи шахсони ҳамчинс ва ё шахсоне, ки пас аз никоҳ чинси худро иваз мекунанд, ҳеҷ гуна маҳдудият вучуд надорад”. Маълум аст, ки қонунгузор, давлат ва ҷомеа никоҳи ҳамчинсхоро эътироф надорад ва аз ин сабаб онро танзим намекунад. Дар рисола андешаҳои бо ҳам дар тазод қарор дошта ба назар мерасад. Масалан аз як тараф, “қоҳиш ёфтани арзишҳои оилавӣ-никоҳӣ”, аз ҷониби дигар “нақши никоҳ дар ҳаёти шахсио ҷамъиятӣ ва давлатӣ баланд ва пурахамият боқӣ мемонад”, хулоса қардааст унвонҷӯй дар наwgонии банди 6. (С. 14 автореф.)

2. Дар наwоварии якум меҳонем “таҳқиқот нишон медиҳад, ки мустаҳкамшавии расмӣ муносибатҳои ҳуқуқии оилавӣ ба рушди давраи шуравӣ рост меояд”, ки баҳсталаб мебошад, чунки қатъи никоҳ аз давраи шуравӣ ба ҳукми анъана дохил шуда,

то имрӯз давом дорад. Муносибатҳои оилавии тошуравӣ устувор буда, катъ шудани никоҳ дар марҳалаҳои тошуравӣ як амали нодир ба шумор мерафт.

3. Норасоҳои техники дар рисола ва автореферат мушохида мегардад.

Масоили бахсталаб ва камбудҳои зикршуда, дар маҷмӯъ, натиҷаи таҳқиқоти муҳаққиқи навкор буда, аз назари мо ислоҳшавандаанд. Онҳо арзиши илмии рисоларо пас накарда, ба мухтавои кор низ муассир нестанд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Файззода Моҳинав Рачаб дар мавзӯи “Инкишофи институти никоҳ дар Тоҷикистони шӯравӣ ва пасошӯравӣ: таҳқиқоти назариявӣ ва таърихӣ-ҳуқуқӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) пешниҳод шудааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси номбаршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Мудирӣ шӯбаи таърихи давлат ва ҳуқуқи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

Буризода Э.Б.

«11» сентябри соли 2025.

734025, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 33,
Тел: (992) 372 21 56 89; (992) 372 21 65-85,
Почтаи электронӣ: buriev-68@mail.ru

Имзои проф. Буризода Э.Б.-ро тасдиқ мекунам:

Нозири калони кадрҳои Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

12.09.2025

Абдурахмонзода Б.А.